

Forfatter: Brandes, Edvard

Titel: Den pantsatte Bondedreng.

Citation: Brandes, Edvard: "Den pantsatte Bondedreng.", i Brandes, Edvard: *Holberg og hans Scene*, Gyldendal, 1898, s. 109. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandesed_03-shoot-idm140324074826992.pdf (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Holberg og hans Scene

Den pantsatte Bondedreng.

2den Oktober 1880.

Den pantsatte Bondedreng er i teknisk Henseende det direkte Modstykke til *Jeppe paa Bjærgen*. I det sidste udklædes Bonden som Baron, han alene holder sig for en fornem Herre, antager efter Evne en saadans Manerer og Meninger og tænker kun i enkelte Øjeblikke over sin Forvandling, medens alle hans Omgivelser véd, at det er Æslet, der stikker i Løveskindet. Den pantsatte Bondedreng lader sig derimod ikke narre et Minut; han selv tager sig ikke for en Pfaltzgreve, med hvilket Ord han iøvrigt ingen Mening kan forbinde, medens Stykkets øvrige Personer — naar Leerbeutel undtages — anser ham for en Prins af det hellige romerske Rige. Komikeren beror dog i begge Stykker væsentligt paa samme Modsætning, og man kunde fristes til at tro, at Holberg med Pfaltzgreven har villet hævnne den stakkels Jeppe og vise, hvor lidet der hører 110 til for »at beegnes som en fornem Person«. For Drengen, som intet har af Mennesket »uden Skabningen alene«, bøjer Byens fornemste Personer, de gamle Raadsherrer, sig meget ydmygt, forudsat at han blot bravt trakterer dem. Hvor dristig Holbergs Satire var. forstaar man næppe ret nu til Dags. Man maa tænke sig noget saadant som at en nymodens Forfatter lod en Bondedreng i en Farce udgives for en fremmed Prins, der kom til København og modtog Opvartning af Formændene for vore første Korporationer. Censuren vilde næppe lade et saadant Stykke passere.

Holbergs Satire ramte den dumme Adelsjunker, der lod sig trække Europa rundt af en Hofmester, saaledes som det dengang var Skik. Han havde selv været Pædagog for adelige Børn, og de havde muligvis gjort ham Livet saa surt, at han endnu længe efter følte Trang til at lette sit Hjærte for den opsamlede Bitterhed. Imidlertid synes Holberg at have tabt Modet midt i sit Stykke, ikke vovet at føre Spøgen til Ende. Hvorledes gaar det ellers til, at han, som havde saa sikkert et Blik for dramatisk Komposition, ganske taber Pernille af Sigte efter første Akt? Hun vilde have taget sig fortrinligt ud som Pfaltzgrevinde, sammen med Hofmesteren dækkende sin Mands Synder under Kærlighedens Kaabe. Hvilke lystige Optrin vilde denne Forklædning 111 ikke have givet Anledning til! Det er sikkert nødtvungent, at Holberg har givet Afkald paa komiske Virkninger, hvortil hans Lune alt havde inspireret ham, men han frygtede maaske, at Satiren ikke skulde glide ned, hvis Adelsskabet bespottedes stærkere. Det er den samme Frygt, der har gjort Tegningen af Bondedrengens Skikkelse noget usikker.

Denne optræder nemlig i første Akt tilsyneladende idiotisk. Man spørger ham dér, fra hvilken By han er — han aner det ikke; hvor Byen omtrent ligger — han forstaar ikke Spørgsmaalet; hvad Fogden hedder — det samme som han selv; hvad hans eget Navn er — det kan han ikke komme i Hu.

Er dette den samme Person, der i tredje Akt, hvor Forvirring og Trusler næsten kunde betage en Svaghovedet Mælet, ganske rolig svarer, da man spørger ham, om han ikke er Pfaltzgreve: »Det maa du selv være, jeg er Per Nielsens Søn i Vigen«. Altsaa nu kender han baade Byens Navn og sit eget, som implicate paa Bondemanér ligger i hans Faders, og nu er han desuden i de følgende Repliker i Stand til meget omstændeligt at forklare baade i hvad Ærind han rejste til Byen og hvorledes det gik til, at han kom i Kast med Leerbeutel.

Hans Idioti slaar saaledes pludselig om i en 112 ganske snu Enfoldighed. Hvorledes kan nu denne Modsætning forsones?

Man kunde ventet at faa en Opløsning paa Gaaden i Hr. Olaf Poulsens Spil. Her foreligger et Tilfælde, hvor det er yderst rimeligt, at Skuespilleren træder hjælpende og fortolkende til, hvad enten man nu vil antage, at Holberg har været skødesløs, eller man vil tro, at han kun tilsyneladende har gjort sig skyldig i en Modsigelse. Desværre Hr. Poulsens Fremstilling faldt i to tydeligt adskilte Dele: i de første Akter var Drengens Forstand uvækkeligt sovende, medens den i tredje Akt pludselig var vaagnet af sin Dvale. Den første Fase var den mest lykkede. Skuespillerens Indtrædelse med den gabende Mund og det sløve Blik gav straks Karakteren ligesaa tydelig som den hele øvrige Fremstilling — og dette er ærligt talt kun en halv Ros. Hr. Poulsen har øjensynligt levet for lidt med Bønder til, at han har afluret dem saadanne Smaatræk og Taleformer, der er betegnende og mærkelige. Den danske Rigsdag burde votere ham en offentlig Understøttelse for at han kunde rejse omkring og studere Landbefolkningens Karakter og Manerer — det vilde være en baade demokratisk og national Foranstaltning. Fordi Poulsen mangler denne Uddannelse, har han ikke Evne til at bygge sin Bondedreng op indenfra. Dens ydre Skal staar hastigt fiks og færdig og er overmaade morsom at betragte, men Poulsen 113 giver heller ikke meget mere. Dog den fortrinlige Betoning, hvormed han udslynger sit: »Spørg min Hofmester«, viser, hvorlangt hans Talent glimtvis rækker. Desværre stod ikke de øvrige Replikers Behandling paa Højde med denne ene. Det stumme Spil under Maaltidet var stærkt paavirket af Phisters Jeppe. Beundringsværdigt, at et sat Publikum endnu kan le, naar Komikeren tømmer hele Indholdet af det budte Fad ud paa sin Tallerken!

Hvis man altsaa som Poulsen holder Bondedrengen ganske idiotisk i de første Akter, gaar Figuren i

Stykker. Men er denne Idiotisering nødvendig?

Der findes en Replik, som tyder paa, at den gængse Opfattelse ikke er den rette. Da Leerbeutel spørger Drengen, hvad han har at forrette i Byen, svarer han meget undvigende: »Ikke saa meget«, og vedbliver derpaa med sine Spørgsmaal om, hvad Folk lever af i Hovedstaden. Han fortæller i tredje Akt, at hans Ærind er at købe Tjære: det er da tydeligt nok, at han paa ægte Bondevis er saa mistænksom, at han ingen Oplysning vil give om sig selv, men kun udspørge de andre. Var det nu ikke muligt at forstaa ogsaa hans første Svar som halvt fiffige, halvt dumme? Han vil hverken sige sin Hjemstavns Navn eller sit eget, fordi man har fortalt ham, at han er enfoldig, og at der i Byen er slette Folk, der vil narre ham. Han er da ikke ganske 114 aandssløv, han forstaa mere end han lader, og han er ikke saa dum, som han ser ud. Ved en saadan Opfattelse frelses Sammenhængen. Der bliver Lejlighed nok til at betone Drengens Dumhed i Stykkets Forløb, hvorimod det ikke kan nytte fra Begyndelsen af at anlægge Karakteren saaledes, at den umuligt kan gennemføres.

Udstyrelsen af Holbergs Stykke er tarvelig. Der forlanges i første Akt som Dekoration en aaben Plads (Gammeltorv?), paa hvilken Raadhuset ses. Bonden taler om den store Port paa dette: der fandtes paa Teatret hverken Raadhus eller Port. Iscenesættelsen var ligeledes kun saa som saa. I en af Stykkets morsomste Repliker udvikler Værten, at det er umuligt for den unge Pfaltzgreve at drikke omkap med de gamle Raadsherrer. I den Anledning præsenterer Teatret os tre Raadsherrer, af hvilke de to er ganske unge Mennesker. Værre er imidlertid den bestandige Mangel paa Sammenspil: hvor saaledes Pfaltzgreven fortæller de Bedragne hele Sammenhængen med sin Forklædning staar disse og passiarer ivrigt med hinanden, skønt det dog maatte være dem af yderste Interesse at faa Hemmeligheden opklaret. De hører ikke efter, og han fortæller sin Historie til Publikum, som kender den i Forvejen.